

671.1.2015

LUBUSKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze
Delegatura w Gorzowie Wielkopolskim
ul. Kosynierów Gdyńskich 75
66-400 Gorzów Wielkopolski

tel. [95] 7200 521, fax [95] 7200 346
www.lwkz.pl; delegatura.gorzow@lwkz.pl

ZN-G.5183.5.2015 [Dre]

Burmistrz Drezdenka
ul. Warszawska 1
66-530 Drezdenko

*Dotyczy: wniosku Burmistrza Drezdenka z dnia 14.10.2015 r. (wpłynęło w dniu 15.10.2015 r.)
w sprawie wydania zaleceń konserwatorskich dla przedsięwzięcia polegającego na przebudowie Placu
Wileńskiego (dawnego Nowego Rynku) w Drezdenku*

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze, Delegatura w Gorzowie Wlkp., Kierownik Delegatury, na podstawie art. 92 ust. 6 i art. 27 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zmianami), uprzejmie informuje, że Plac Wileński w Drezdenku znajduje się na terenie zespołu urbanistyczno-krajobrazowego miasta Drezdenko, wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 238 orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze z dnia 03.04.1967 roku oraz pod numerem 2182/75 decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gorzowie Wlkp. z dnia 31.01.1975 roku.

Plac Wileński w Drezdenku to dawny rynek tzw. Nowego Miasta lokowanego w 1763 roku po wschodniej stronie Starego Miasta (średniowiecznego). Założenie wytyczono na polecenie Franza Balthasara Schönberga von Brenckenhoffa - rzeczywistego tajnego radcy finansowego, wojennego i dóbr państwowych. Po zakończeniu wojny siedmioletniej Brenckenhoff rezydował w Drezdenku i kierował specjalnie powołaną do odbudowy powojennych zniszczeń komisją, obejmującą swym zasięgiem tereny Nowej Marchii i Pomorza Zachodniego. W szczególności prowadził akcję osuszania, zagospodarowania i kolonizowania pradoliny Noteci. W jej efekcie w latach 1763-1769 powiększono istniejące osady i założono szereg nowych. Akcja przyniosła pozytywne efekty ekonomiczne, o czym świadczy zwielokrotnienie dochodów państwa. Taki stan rzeczy musiał zarazem spowodować wzrost zapotrzebowania na wyroby rzemiosła i zapewnił powstanie dynamicznego rynku wymiany pieniężno-towarowej. Naturalnym ośrodkiem administracyjnym, a także centrum handlu i rzemiosła pozostawało Drezdenko. Miasto nie mogłoby jednak sprostać swym funkcjom w poszerzonym zakresie, gdyby nie starania Brenckenhoffa. Wyjednał on od króla zwolnienie Drezdenka na sześć lat z podatku akcyzowego i zdobył dodatkowe środki na rozwój manufaktury sukienniczej.

Drezdenko posiadało wówczas południkowy, wrzecionowaty układ urbanistyczny z czworobocznym rynkiem. Miasto było wyniszczone pożarami i kontrybucjami wojennymi. Po stronie wschodniej znajdowała się twierdza wzniesiona na planie pięcioramiennym przez holenderskiego inżyniera Mikołaja de Kampa w latach 1603-1605. Pierwotnie, po jej zachodniej stronie, znajdowało się wejście łączące twierdzę z miastem. Później zostało ono usytuowane po stronie północnej, a po południowej, na drugiej stronie rzeki wzniesiono przyczółek mostowy wzmocniony rawelinem. Około 1740 roku twierdza otrzymała drugi pas fortyfikacji, a wytyczone wówczas drogi po południowej i północnej stronie zostały zabudowane, dając początek dzisiejszym ulicom: Marszałkowskiej i Poniatowskiego.

Pomiędzy miastem i twierdzą znajdował się wówczas niezabudowany teren określany na nowożytnych planach jako *Gruse*. To właśnie tutaj Brenckenhoff zdecydował o założeniu nowej jednostki osadniczej, mającej przejąć częściowo funkcje Starego Miasta. Dodatkowo, uważając ten obszar za niewystarczający, wyjednał od króla pozwolenie na rozbiórkę twierdzy, która znajdowała się wówczas w złym stanie technicznym i straciła swoje znaczenie. Radca w 1763 roku sprowadził Ludwika Hahna – królewskiego architekta, któremu powierzył wytyczenie tzw. Nowego Miasta. Założenie uzyskało regularny układ szachownicowy z czworobocznymi blokami zabudowy. Wschodnia partia wytyczona została w miejscu zniwelowanego drugiego pasa umocnień ziemnych i dwu wschodnich bastionów wraz z kurtynami murów twierdzy. W centrum założenia zlokalizowano obszerny, czworoboczny rynek o wym.: 77x97 m, zabudowany prostokątnymi w rzucie budynkami dwukondygnacyjnymi o wysokich dachach. Przy pozostałych ulicach zabudowa była jednokondygnacyjna i sporadycznie tylko dwukondygnacyjna.

Rynek Nowego Miasta został usytuowany na osi spinającej Stary Rynek i Plac Twierdzy. Trakt wytyczono obecnymi ulicami Warszawską i Chrobrego, które odchodziły od zachodniej i wschodniej pierzei rynku. Zamknięciem osi w sensie architektonicznym był ratusz usytuowany wówczas pośrodku Starego Rynku oraz kościół garnizonowy na Placu Twierdzy (oba obiekty zostały wkrótce rozebrane). Od 1766 roku widokowe zamknięcie osi komunikacyjnej wschód-zachód stanowił wzniesiony we wschodniej partii dawnego Placu Twierdzy późnobarokowy pałac Georga Treppmachersa. Po stronie północnej i południowej Nowe Miasto zostało zamknięte dzisiejszymi ulicami Poniatowskiego i Marszałkowską. W układzie południkowym zostały wytyczone obecne ulice Nowogrodzka i Lwowska, przylegające do Nowego Rynku, a po stronie wschodniej ulica Żeromskiego - zamykająca układ urbanistyczny. W latach 70. XVIII wieku Nowy Rynek został wybrukowany i jednocześnie zabudowany dwukondygnacyjnymi kamienicami wzniesionymi w konstrukcji ryglowej. Budynki nakryto wysokimi, ceramicznymi dachami dwuspadowymi, naczółkowymi i czterospadowymi. Właścicielami tych nieruchomości byli rzemieślnicy, kupcy i karczmarze. Wywodzili się z miejscowego patrycjatu; przybyli z zewnątrz – z księstw niemieckich lub Rzeczypospolitej i legitymowali się niemieckim lub żydowskim pochodzeniem. Sądząc po rozmiarach Nowego Rynku, w jego obrębie miał zostać posadowiony ratusz. Do realizacji tej inwestycji jednak nie doszło. Siedzibę władz miejskich zlokalizowano przy Starym Rynku, aby ją ostatecznie przenieść w 2 połowie XIX wieku do adaptowanych na ten cel kamienic mieszkalnych zlokalizowanych w części kwartału zabudowy przy dzisiejszych ulicach Warszawskiej i Nowogrodzkiej.

Nowy Rynek w 1816 roku został ponownie wybrukowany. Według planu miasta z 1822 roku jego pierzeje i sąsiadujące z nim ulice były całkowicie zabudowane. W 1844 roku władze miejskie weszły w posiadanie budynku mieszkalnego przy skrzyżowaniu dzisiejszych ulic Nowogrodzkiej i Warszawskiej. Ponadto, do 1839 roku na Nowym Rynku publicznie wymierzano kary, co było związane z funkcjami sądowymi. Wielkim wydarzeniem w dziejach miasta była uroczystość odsłonięcia pomnika Franza Balthasara von Brenckenhoffa (1882 r.), usytuowanego pośrodku Nowego Rynku, wyznaczającego osie widokowe w kierunku wschodnim i zachodnim. Jednym z fundatorów i zarazem inicjatorów jego budowy był gorzelnik Eduard Spude, będący właścicielem przynaróżnej kamienicy przy dzisiejszym Placu Wileńskim 3 i gorzelnii przy ulicy Lwowskiej. W latach 1880-1885 wybrukowano ulice odchodzące od rynku i otynkowano elewacje frontowe budynków, zmieniając tym samym charakter zabudowy. W 1901 roku na Nowym Rynku założono latarnie gazowe, zastąpione w 1920 roku elektrycznymi, a w 1907 roku mieszkańcy otrzymali do użytku sieć wodno-kanalizacyjną. Pierwotny charakter rynku został w tym czasie przekształcony przez przebudowy i rozbudowy budynków przy obecnej ul. Nowogrodzkiej 4 i 5 oraz przy Placu Wileńskim 5.

Po 1945 roku budynki znajdujące się przy Nowym Rynku zostały skomunalizowane. Część z nich znajdowała się w złym stanie technicznym, co doprowadziło do rozbiórki zabudowań na posesjach 1 i 4. Pomnik Franza Balthasara von Brenckenhoffa został wówczas zlikwidowany, a na jego cokole umieszczono figurę Matki Bożej. W 1967 roku na tym miejscu wzniesiono pomnik upamiętniający *650 lat praw miejskich*. W tym samym czasie zmieniono nawierzchnię rynku na asfalt oraz płyty chodnikowe z brukiem. Jednocześnie zainstalowano lampy jarzeniowe, powtórnie otynkowano budynki i wymieniono stolarkę okienną oraz drzwiową. Dachy budynków zostały uzupełnione lub powtórnie przełożone. Z czasem w przy pierzei południowej zlokalizowano postój taksówek osobowych. Jednocześnie po przeciwnej stronie rynku, przy północno-wschodnim narożniku umieszczono przystanek autobusowy. We wschodniej części rynku założony został zieleniec z klombami i przecinającymi się alejkami, przy których ustawiono ławki. W ciągu ostatnich 20. lat rozebrano kamienice nr 2 i 3, a w ich miejscu wzniesiono kompleks zabudowy handlowej.

Nowy Rynek spełniał głównie funkcje komercyjne – miały tutaj miejsce stałe oraz okazjonalnie organizowane imprezy targowe. W budynkach usytuowanych przy południowej i północnej pierzei znajdowały się sklepy i składy kupieckie. Posiadał również charakter reprezentacyjny – w jego obrębie odbywały się różnego rodzaju uroczystości uświetniane przez defilady bractwa strzeleckiego czy też występy koła śpiewaczego. Zamieszkiwali przy nim jedni z najbogatszych obywateli miasta, których domy posiadały po części aspekt rezydencjonalny. W usytuowanych przy rynku zajazdach zatrzymywali się dostojni goście (w tym koronowane głowy), którzy przejazdem odwiedzili miasto. W 1806 roku w zajęździe Modrowa nocowali król pruski Fryderyk Wilhelm III i królowa Luiza. W tym samym roku przebywał tam także napoleoński marszałek Jean Lannes – książę de Montebello. Natomiast w 1818 roku w zajęździe Hirscha gościła caryca Maria Fiodorowna, wdowa po Pawle I. W 1945 roku rynek stracił, w pewnej mierze, powyższe cechy. Nadal pełnił funkcje administracyjne i mieszkalne, przez pewien czas kulturalne – dzięki usytuowaniu tam biblioteki i domu kultury wraz z izbą pamięci. Otrzymał także (niestety) funkcje węzła komunikacyjnego oraz poprzez lokalizację skweru w jego wschodniej części – funkcje rekreacyjne. Reasumując, należy stwierdzić, że Nowe Miasto jest nowożytnym elementem historycznego założenia urbanistycznego miasta Drezdenka. Jego centrum – Nowy Rynek usytuowany został na barokowej osi spinającej Stary Rynek i Plac Twierdzy, przez co zyskał znaczne walory kompozycyjne. Nowy Rynek został zabudowany dwukondygnacyjnymi budynkami przykrytymi wysokimi dachami ceramicznymi, dwu- i czterospadowymi, podczas gdy przy przylegających od niego ulicach sytuowano budynki parterowe. Zabudowa rynku zdradza zamiśl jednolitego wnętrza, posiada szczególne walory kompozycyjne oraz architektoniczne. Zespół rynkowy stanowi wartościowe wnętrze urbanistyczne – jedno z czterech na terenie miasta – obok rynku Starego Miasta, placu dawnej twierdzy oraz Placu Kościelnego po wschodniej stronie zespołu.

W związku z powyższym, planowaną inwestycją polegającą na przebudowie Placu Wileńskiego /d. Nowego Rynku/, przedkłada się następujące zalecenia konserwatorskie:

1. ustala się nawierzchnię placu rynkowego z naturalnego kamienia z jednoczesnym zakazem stosowania płyt i kostki betonowej;
2. z uwagi na położenie placu w obrębie historycznego układu urbanistycznego dla wszystkich prac ziemnych wprowadza się obowiązek zapewnienia badań archeologicznych /rodzaj i zakres badan zostanie ustalony na podstawie dokumentacji projektowej/;
3. dopuszcza się korektę szerokości ulic i płyty placu z możliwością lokalizacji parkingów wyłącznie w części południowej i północnej /wzdłuż krawędzi płyty placu/;

4. zaleca się zmianę organizacji ruchu pojazdów mającą na celu maksymalne ograniczenie jego natężenia w ulicach Nowogrodzka i Lwowska;
5. zaleca się zmianę lokalizacji przystanku autobusowego z północno-wschodniej części placu na ulicę Lwowską;
6. zaleca się lokalizację na placu miejsc postojowych dla rowerów oraz wytyczenie ścieżek rowerowych z odpowiednią, utwardzoną nawierzchnią stosowaną w tego rodzaju rozwiązaniach;
7. dopuszcza się rozbiórkę istniejącego pomnika i posadowienie nowego monumentu spełniającego istotne funkcje kompozycyjne w układzie urbanistycznym;
8. zaleca się stosowanie jednolitego, prostego w formach umeblowania placu /latarnie, ławki, pojemniki na kosze/;
9. zaleca się wprowadzenie zieleni komponowanej – szpalery drzew wzdłuż pierzei ulicznych oraz zieleniec / rabaty / niskie nasadzenia w obrębie płyty placu;
10. dopuszcza się lokalizację na płycie placu małej architektury i elementów zagospodarowania np. słup ogłoszeń, toaleta, zegar itp. z ograniczeniem w zakresie skali oraz ilości w celu uniknięcia zbytniego przeładowania przestrzeni;

Do wiadomości:

a/a (2356) Oprac. mgr Błażej Skaziński

z up. Lubuskiego Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków
mgr Błażej Skaziński
Kierownik Delegatury